

УДК 336.53

МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ ЯК ОСНОВА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Дахнова О.Є., Матросова І.В.
Харківський інститут фінансів

Київського національного торговельно-економічного університету

У статті розглянуто роль місцевих бюджетів у формуванні фінансових ресурсів регіонів. Уточнено зміст поняття «доходи місцевих бюджетів». Досліджено економічну сутність та визначено функції місцевих бюджетів; запропоновано заходи щодо вдосконалення механізму перерозподілу фінансових ресурсів між бюджетами різних рівнів.

Ключові слова: місцеві бюджети, бюджетна політика, фінансові ресурси, дохідна частина місцевих бюджетів, місцеве самоврядування.

Постановка проблеми. Місцеві бюджети є найбільш важливою ланкою в бюджетній системі будь-якої країни. За рахунок коштів місцевих бюджетів здійснюється фінансування витрат держави на рівні регіонів у галузі освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення. Розвиток регіонів України заснований на надходженні стабільних фінансових ресурсів до місцевих бюджетів, що передбачає вдосконалення механізму формування дохідної частини місцевих бюджетів.

Останнім часом в умовах реформи системи місцевого самоврядування роль місцевих бюджетів у стабільному забезпеченні фінансових ресурсів на регіональному рівні суттєво зростає. З урахуванням цього, актуальною є проблема формування дохідної частини місцевих бюджетів з метою збільшення частки власних джерел податкових та неподаткових надходжень у структурі дохідної бази місцевих бюджетів.

Отже, питання формування дохідної частини місцевих бюджетів в умовах реформи місцевого самоврядування є наразі актуальним та вимагає подальших досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання реформування місцевих бюджетів, фіскальної децентралізації, вдосконалення механізму місцевого самоврядування розглядаються у наукових працях таких вітчизняних вчених, як: Є.Ю. Кузькін [1, 2], І.З. Сторонянська,

Л.А. Бенювська [3], Л.Л. Тарангул [4], О.В. Шишко [2], Я.В. Котляревський [2] та ін.

Проблема формування доходів місцевих бюджетів розглядається багатьма авторами, проте вони надають різні трактовки терміну «доходи місцевих бюджетів».

Так, Ю. В. Пасічник визначає доходи місцевих бюджетів як сферу економічних відносин суспільства, що пов'язана з формуванням, розподілом та використанням фінансових ресурсів регіонального рівня і використовується місцевими органами влади для забезпечення поточних і перспективних завдань розвитку регіону [5].

На думку Н.І. Власюка, доходи місцевих бюджетів – це кошти, що надходять у постійне користування на безповоротній основі та забезпечують стабільність бюджету і фінансування його видатків [6].

За С.І. Юрієм та Й.М. Бескидом, доходи місцевих бюджетів поділяються на доходи, які формуються внаслідок дій і рішень, прийнятих органами місцевого самоврядування та доходи, які на довготривалій основі передаються до місцевих бюджетів у повному розмірі або у встановлений для усіх бюджетів єдиній частині [7].

І.В. Алексєєв, Н.Б. Ярошевич зазначають, що доходи місцевих бюджетів – це ресурси, що формуються за рахунок місцевих податків і зборів та закріплених у встановленому порядку загальнодержавних податків і зборів і інших

загальнообов'язкових платежів [8]; М.А. Гапонюк, В.П. Яцюта відносять до доходів місцевих бюджетів власні, закріплені, регулюючі, трансферти [9].

Наразі у сучасній економічній літературі не існує єдиної точки зору щодо змісту поняття «доходи місцевих бюджетів».

На нашу думку, доходи місцевих бюджетів – це кошти, що надходять у місцеві бюджети за рахунок місцевих податків та зборів, а також державних трансфертів, знаходяться у розпорядженні місцевих органів влади та використовуються ними для вирішення нагальних соціально-економічних потреб територіальних громад.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість публікацій та досліджень з даної проблеми, актуальним є питання фінансового забезпечення розвитку регіонів за рахунок зростання доходної частини місцевих бюджетів, розширення джерел формування доходів регіонів.

Мета статті. Метою даної статті є визначення ролі місцевих бюджетів у формуванні фінансової бази розвитку регіонів, уточнення сутності поняття «доходи місцевих бюджетів» та надання пропозицій з вдосконалення процесу формування доходної частини місцевих бюджетів.

Виклад основного матеріалу. Основним джерелом формування Державного бюджету України та місцевих бюджетів є валовий внутрішній продукт країни (ВВП) – вартісне вираження створених у суспільстві протягом року товарів та послуг, у тому числі в розрізі територій. На регіональному рівні узагальнюючим показником, що характеризує рівень розвитку економіки регіону, є валовий регіональний продукт (ВРП), що розраховується в Україні з 2004 року. Документальним носієм місцевих фінансів є місцевий бюджет. В Україні згідно до чинного законодавства Верховною Радою України щорічно затверджується Державний бюджет України, функціонує декілька десятків тисяч органів місцевого самоврядування, що мають свої бюджети, тобто функціонує певна бюджетна система. Бюджетна система України як унітарної держави складається з чітко визначених двох ланок – Державного бюджету України та місцевих бюджетів.

Отже, бюджетна система України – це сукупність Державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв та врегульована нормами права.

Місцеві бюджети – це фонди фінансових ресурсів, що призначені для реалізації завдань та функцій органів місцевого самоврядування. Як складова бюджетної системи держави та основа фінансової бази діяльності органів самоврядування, місцеві бюджети забезпечують необхідними грошовими коштами фінансування заходів щодо економічного та соціального розвитку, що здійснюються органами управління на відповідній території.

За допомогою місцевих бюджетів забезпечується фінансування більшої частини витрат на утримання та розвиток соціальної інфраструктури та місцевого господарства регіонів, тобто вони є одним із головних інструментів доведення до населення, як споживача, кінцевих результатів суспільного виробництва.

Доходи місцевих бюджетів, як окрема економічна категорія, характеризують сферу економічних відносин суспільства, що пов'язана з формуванням, розподілом та використанням фінансових ресурсів регіонального рівня та використовуються місцевими органами влади для забезпечення поточних і перспективних завдань розвитку регіону [5].

Надходження коштів до місцевих бюджетів та їх формування здійснюються за рахунок:

- місцевих податків і зборів;
- частки загальнодержавних податків;
- надходження від здачі в оренду об'єктів (майна) комунальної власності;
- плати за ліцензії, сертифікати та державну реєстрацію суб'єктів господарської чи іншої підприємницької діяльності;
- штрафів та фінансових стягнень;
- дотацій з бюджетів вищого рівня, що визначаються в установленому порядку;
- спонсорських внесків, пожертвувань, гуманітарної допомоги, шефської допомоги;
- інших добровільних внесків і вкладів населення, що йдуть на забезпечення регіональних потреб.

Місцеві бюджети є фінансовою базою органів місцевого самоврядування та головним чинником фінансового забезпечення регіонального розвитку. Доходи місцевих бюджетів мають відповідну законодавчу базу – Конституція України, Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України, Закони України «Про податкову систему України», «Про місцеве самоврядування в Україні» та інші нормативні акти.

Місцеві податки та збори – обов'язкові платежі, що встановлюються сільськими, селищними, міськими радами згідно до чинного законодавства України, справляються у межах відповідних адміністративно-територіальних одиниць та зараховуються до їх бюджетів.

Податки, збори та обов'язкові платежі на місцевому рівні складають дохідну базу місцевих бюджетів для виконання ними делегованих повноважень.

Економічна сутність місцевих бюджетів відображається в їх функціях та призначенні, а саме у:

- формуванні грошових фондів, що є основою фінансового забезпечення діяльності органів місцевої влади;
- розподілі та використанні цих фондів між секторами економіки регіону;
- контролі за фінансово-господарською діяльністю підприємств та організацій регіону.

Структура доходів бюджетів місцевого самоврядування – це, перш за все, податки та збори, що стягуються за місцем проживання громадян або місцем реєстрації підприємницьких структур.

Дохідна база місцевих бюджетів відіграє вирішальну роль у бюджетній системі держави в цілому, зокрема:

- 1) вона є важливим інструментом фінансового регулювання розвитку регіонів та країни в цілому. За її допомогою виконується фіскальна функція бюджету та відбувається перерозподіл ВВП України;
- 2) стабільна дохідна база місцевих бюджетів сприяє забезпеченню пропорційного розвитку регіонів. У взаємодії з дохідною базою Держав-

ного бюджету України вона є інструментом фінансового вирівнювання;

3) за рахунок дохідної частини місцевих бюджетів фінансується основна частина державних витрат на рівні регіонів, головним чином, витрати у соціальной сфері;

4) дохідна база місцевих бюджетів має регулюючі, закріплені та власні доходні джерела її формування. Місцевим органам влади також надано право самостійно визначати напрями використання власних коштів;

5) завдяки можливості самостійно визначати напрями використання власних бюджетних коштів органи місцевої влади можуть самостійно обирати пріоритетні напрями розвитку даної територіальної одиниці [10].

У формуванні дохідної частини місцевих бюджетів важливу роль відіграє розвиток місцевого оподаткування. Надходження від місцевих податків і зборів зараховуються безпосередньо до доходів бюджетів місцевого самоврядування. Досвід застосування місцевих податків та зборів в Україні свідчить, що їх обсяги недостатні для формування фінансової бази органів місцевого самоврядування. Саме тому актуальним є питання залучення додаткових джерел фінансування за рахунок податкових та неподаткових надходжень до місцевих бюджетів.

До основних напрямів зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів, що спрямовані на зростання фінансових ресурсів територіальних громад, слід віднести:

- ефективний контроль процесу формування та використання коштів місцевих бюджетів з метою їх цілеспрямованого розподілу;

- збільшення кількості бюджетоутворюючих підприємств на рівні регіонів;

- раціональне управління та використання земельних ресурсів;

- зростання обсягів податків та зборів, що створюють фінансову базу місцевих бюджетів;

- надання стимулів державою на рівні регіонів з метою розвитку підприємств малого та середнього бізнесу;

- створення сучасної інфраструктури кредитно-фінансових установ для залучення додаткових фінансових ресурсів та зростання неподаткових джерел формування місцевих бюджетів;

- модернізація та оновлення сфери житлово-комунального господарства з метою подальшого скорочення частки витрат місцевих бюджетів на підтримку підприємств цієї сфери;

- раціональне використання трансфертів та дотацій з Державного бюджету на рівні регіонів [11].

Використання зазначених напрямів дозволить збільшити кількість джерел формування дохідної бази місцевих бюджетів.

Слід підкреслити, що зараз у процесі формування та виконання доходів місцевих бюджетів спостерігаються суттєві недоліки, що

пов'язані із щорічною зміною видів податків, що зараховуються до місцевих бюджетів; відсутністю стабільних нормативів відрахувань від загальнодержавних податків та зборів, єдиних правил взаємозв'язку доходів місцевих бюджетів та регіональних податкових надходжень, чіткого обґрунтування у системі міжрегіонального перерозподілу доходів. Існуюча система перерозподілу фінансових ресурсів не сприяє покращенню фінансової дисципліни та не забезпечує залучення додаткових надходжень до місцевих бюджетів.

Таким чином, доходи місцевих бюджетів займають важливе місце не тільки у бюджетній системі країни, але й в економічній системі в цілому; їх роль та значення безпосередньо зумовлені типом конкретної економічної системи, обраними державою метою та пріоритетними напрямами соціально-економічного розвитку суспільства. Формування стабільних джерел для достатнього обсягу доходів на рівні місцевих бюджетів сприятиме розвитку регіонів та країни в цілому.

Висновки і пропозиції. Отже, місцеві бюджети – це сукупність фінансових ресурсів, що знаходяться у розпорядженні органів місцевої влади з метою виконання покладених на них завдань та повноважень. Як основа фінансової бази органів місцевого самоврядування та складова частина бюджетної системи країни, місцеві бюджети відіграють значну роль у забезпеченні фінансовими ресурсами економічного та соціального розвитку регіонів.

Наразі важливим та актуальним є питання розробки дієвого механізму формування місцевих бюджетів; чіткого розмежування функцій та повноважень державних та регіональних органів влади; ефективного перерозподілу доходів між різними ланками бюджетної системи.

Для вдосконалення механізму перерозподілу фінансових ресурсів між бюджетами різних рівнів слід запровадити наступні заходи:

1. Забезпечити ефективну взаємодію державних та регіональних органів влади у сфері фінансово-економічних відносин.

2. Запровадити сучасні методи управління місцевими бюджетами, зокрема, програмно-цільовий метод.

3. Посилити вплив системи формування місцевих бюджетів на соціально-економічний розвиток регіонів.

4. Вдосконалити механізм міжбюджетних трансфертів з метою стимулювання органів місцевого самоврядування до збільшення дохідної бази місцевих бюджетів.

5. Зміцнити ресурсну базу місцевих бюджетів за рахунок залучення додаткових джерел формування їх дохідної частини.

Реалізація вищезазначених заходів дозволить вдосконалити механізм формування дохідної частини місцевих бюджетів та створити стабільну фінансову базу для розвитку регіонів України.

Список літератури:

1. Кузькін Є.Ю. Місцеве оподаткування як інструмент зміцнення власної дохідної бази місцевого самоврядування / Є.Ю. Кузькін // *Фінанси України*. – 2015. – № 4. – С. 34-47.
2. Кузькін Є.Ю. Зарубіжний досвід фіскальної децентралізації: проблеми та шляхи їх розв'язання / Є.Ю. Кузькін, Я.В. Котлярєвський, О.В. Шишко // *Фінанси України*. – 2015. – № 12. – С. 63-72.
3. Сторонянська І.З. Фінансова спроможність регіонів у контексті бюджетно-податкової децентралізації / І.З. Сторонянська, Л.А. Бенювська // *Фінанси України*. – 2015. – № 6. – С. 44-57.
4. Тарангул Л.Л. Особливості формування міжбюджетних фінансових потоків в умовах запровадження в Україні бюджетної децентралізації / Л.Л. Тарангул, Т.А. Коляда // *Фінанси України*. – 2015. – № 3. – С. 30-44.
5. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України / Ю.В. Пасічник: Навч. посібник. – 2-ге вид. перероб. і доп. – Київ: Знання, 2008. – 670 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
6. Власюк Н.І. Реформування системи міжбюджетних відносин в Україні: переваги і недоліки / Н.І. Власюк // *Глобальні та національні проблеми економіки*. – Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. – 2010. – № 10. – С. 751-754.
7. Юрій С.І. Бюджетна система України / С.І. Юрій, Й.М. Бескид. – Навчальний посібник. – Київ: НІОС, 2004. – 400 с.
8. Алексєєв І.В. Бюджетна система: Навчальний посібник / І.В. Алексєєв, Н.Б. Ярошевич, А.М. Чумак-Голобородько. – Київ: «Хай-Тек Прес». – 2007. – 476 с.
9. Гапонюк М.А. Місцеві фінанси: навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни // М.А. Гапонюк, В.П. Яцюта, А.Є. Буряченко, А.А. Славкова. – Київ: КНЕУ, 2002. – 184 с.
10. Функціонування системи державних фінансів України в умовах інтеграційних процесів: монографія / За заг. ред. д.е.н., проф. Яременка О.Л. [Городецька Т.Е., Пенська І.О., Стеценко Т.В. та ін.]. – Харків: НікаНова, 2015. – 176 с.
11. Кулик І.О. Шляхи удосконалення управління місцевими бюджетами / І.О. Кулик [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua>

Дахнова Е.Е., Матросова І.В.

Харьковский институт финансов

Киевского национального торгово-экономического университета

МЕСТНЫЕ БЮДЖЕТЫ КАК ОСНОВА ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ

Аннотация

В статье рассмотрена роль местных бюджетов в формировании финансовых ресурсов регионов. Уточнено содержание понятия «доходы местных бюджетов». Исследована экономическая сущность и определены функции местных бюджетов; предложены меры по совершенствованию механизма перераспределения финансовых ресурсов между бюджетами различных уровней.

Ключевые слова: местные бюджеты, бюджетная политика, финансовые ресурсы, доходная часть местных бюджетов, местное самоуправление.

Dakhnova E.E., Matrosova I.V.

Kharkov Institute of Finance

of Kyiv National University of Trade and Economics

THE LOCAL BUDGETS AS THE BASIS OF THE FINANCIAL PROVIDING OF THE DEVELOPMENT OF THE REGIONS OF UKRAINE

Summary

The role of local budgets in forming of financial resources of regions in the article is considered. The content of the concept «income of local budgets» is specified. The economic essence of local budgets is investigated and their functions are described; the main measures by the improvement of mechanism of the redistribution of the financial resources between the budgets of the different levels are offered.

Keywords: local budgets, fiscal policy, financial recourses, profit part of the local budgets, local government.